

Két kötet Északkelet-Magyarország XVII–XIX. századi nyelvéről

1. XVII–XIX. századi levelek Északkelet-Magyarországról. Szerk. RÉVAY VALÉRIA. Örökségünk Kiadó Bt., Nyíregyháza, 2003. 174 lap. – 2. MIZSER LAJOS – RÉVAY VALÉRIA, Tanulmányok Bereg, Máramaros, Szatmár és Ugocsa XVII–XIX. századi nyelvállapotáról. Örökségünk Kiadó Bt., Nyíregyháza, 2004. 160 lap

1. A magyar nyelvterületen keletkezett iratokat őrző hazai és határainkon túli levéltárak anyaga – az egyre szaporodó nyelvtörténeti, történeti dialektológiai, történeti szociolingvisztikai feldolgozások ellenére – ez idáig kiaknázatlan. A levéltárakban őrzött magyar nyelvű iratmennyiség még számos egyéni vagy csoportos kutatási programnak szolgáltathat anyagot, teljes feldolgozása azonban még sokáig várat magára. Biztató, hogy az örvendetes kezdeményezésektől a kiváló tudományos munkáig egyre több nyelv(járás)történeti metodikájú iratanyag bemutatásának, illetőleg feldolgozásának lehetünk tanúi. A mai határainkon túlra is nyúló nyelvterület olyanfajta nyelvi adatolása, mint amilyet RÉVAY VALÉRIA, MIZSER LAJOS és munkatársainak kötetei bemutatnak, különösen üdvözlendő. Anyagukat az időbeli határok kitágítása (XVII–XIX. sz.) teszi igazán értékké. A szerzők által behatárolt korszak első feléből ránk maradt iratmennyiség – a későbbi századokhoz képest – csekélynek, önmagában mégis jelentősnek tekinthető, azonban ennek az időszaknak a pontos nyelvleírását, a teljes magyar nyelvterületre kiterjedő vizsgálatát sokáig hanyagolta a nyelv(járás)történet. RÉVAY VALÉRIA, MIZSER LAJOS és munkacsoportjuk tagjainak hasznos munkája hozzájárul e kép egy részletének kirajzolódásához.

A két, egymáshoz szorosan kapcsolódó kötet a XVII–XIX. századi Északkelet-Magyarországon: Bereg, Máramaros, Szatmár, Ugocsa területén keletkezett missziliseket, leltárakat, tanúvallomásokat, zálog- és osztályosleveleket mutat be.

2. A 2003-ban megjelent, RÉVAY VALÉRIA szerkesztette kötetben betűhív átírásban, időrendben, megynként követik egymást az összegyűjtött iratanyag egyes dokumentumai. A szerzők a beregszászi levéltári anyag kivételével mindegyik szöveget fénymásolatban is dokumentálták az átírt szöveg mellett. Az 57 levél átírásának készítői következetesen ügyeltek az archaikus írásmódú betűk jelölésére, mégis kisebb pontatlanságot fedezhetünk fel pl. a 2. levél 1. sorában, ahol két szóban is *β* szerepel: a *Koβta* és a *Kaβon* szavakban egyaránt, az átírt szöveg készítője azonban az előbbi szóban ezt *sz*-szel jelöli. Többségében következetes a rövidítés- és az ékezetjelölések átírása, a 24. levél 12. sorában azonban helytelen a rövidítés feloldása: az eredeti szövegben ugyanis nem a *méltósága*, hanem a *nagysága* szó rövidítése olvasható (*Nsga*). Ezt erősítheti az a tény is, hogy a levélben – rövidítés nélkül is – minden esetben a *Nagysága* a megnevezett személy megszólítási formája. A 20. levél 2., 7., 8., 10., 26. sorának végén az elválasztójel az eredeti szövegben nem felül, hanem alul található; a 18. sor végén a kettős jelet (,) egyesként (,) ugyanezen levél 25. sorában viszont az elválasztójelet tévesen tagmondathatárt jelölő vesszőként adja meg a szöveg átírója, amely helyesen: *is,,*. Ez a néhány igen csekély pontatlanság nem kisebbíti a sok nehézséggel járó, dicséretes munka nagyszerűségét, amely az olvasó, a bíráló tiszteletére érdemes.

A szövegben előforduló magyar szavak mutatójának szerkesztése nem szerencsés abból a szempontból, hogy ugyanaz a szó – a hangjelölés és az írásmód különbözősége miatt – akár távol is kerülhet egymástól, így pl. az *asszony* szó írásváltozatai közé ékelődnek az *asztal(ra)* megfelelő írásmódú alakjai, vagy az *ad* ige különböző alakjainak és származékainak betűrendes mutatóját megszakítják más lexémák, ráadásul az *aó* írásmódú változat és származékai két oldallal hátrébb kerülnek. Bár érthető a szerkesztő törekvése az eredeti írásmód, a grafémák pontos jelölésére, mégis a mutató így nehezen használható, a kötet olvasója számára kissé nehézkessé teszi a keresést. Szerencsésebb lett volna egy főcímszó alatt tárgyalni az ugyanolyan ejtésű szavakat és származékaikat, a betűkép pontos jelölését és az erre való utalást pedig a szócikken belül elhelyezni.

3. A 2004-ben, MIZSER LAJOS és RÉVAY VALÉRIA szerzőktől megjelent kötet az előző levélgyűjtemény anyagának nyelvi elemzése. A korábban fénymásolatban és átírásban egyaránt szemléltetett korpusz egyes irataiban fellelhető hely- és személynévek bemutatása MIZSER LAJOS munkája. Következőes a vármegye leírása, ezt követően a helységnevek és a külterületi nevek történeti adatolása és etimologizálása. A szerző a személynéveket bemutató fejezetben megyénként sorolja fel a családneveket és a predikátumokat. Adatolja az iratokban található keresztnéveket, amelyek csaknem egészükben bibliai, martirológiai nevek, így a szerző azok eredeti jelentésének megadását – helyesen – anakronisztikusnak tartja. A névsorban helyenként a becéző neveket, illetve a latin változatukat is megtaláljuk; van, ahol ugyanazon szócikkben, akad azonban néhány következetlenség: az *Erzsébet*, *Erzsi*, *Erzsók*, illetve a *Zsuzsánna*, *Zsuzsi*, *Zsuzsika* ugyanazon név változatai, mégis külön szócikket kaptak a szerzőtől, ugyanígy a *Kosztin* és a *Kosztii*, valamint a *Theodor*, *Toder*, *Todor* nevek esetében a szerző nem utal ezeknek a – véleményem szerint – csupán hangalakjukban eltérő neveknek az etimológiai azonosságára. A *Sándor* és a *Lész* neveket is külön szócikkben tárgyalja a szerző, pedig ez utóbbi a név ruszin változatának (*Alekszander*) rövidülése. Az elkülönítést itt bizonyára az indokolta, hogy bár ugyanannak a névnek különböző nyelvbéli változatai, mégis egészen más hangalakúak. Úgy vélem, az adat egy szócikkbeli egymásra utalást megérdemelt volna.

Szatmár megye egyik legrégebb és legjelesebb családjának, a Mándyoknak MIZSER LAJOS külön fejezetet szentel, melyben a korabeli jelentős családtagok rövid biográfiját ismerteti.

A névtani fejezetet az iratok nyelvi elemzése, a korpusz nyelvallapotának jellemzői követik. A feldolgozott iratanyag elemzésének metodikájában RÉVAY VALÉRIA az alábbi gyakorlatot követi: vármegyei bontásban, időrendben követi egymást az iratok nyelvi jellemzőinek felsorolása, minden esetben a dokumentum helyesírási adatait követik a magánhangzók hangállapotának, a mássalhangzók egymásra hatásának, illetve időtartamának jellegzetes esetei, végül az alaktani, majd a mondattani jelenségek bemutatása. Az egy vármegyéből származó iratanyag nyelvi jellemzőinek felsorolását követi a nyelvi részrendszerek szerinti (hang-, alak- és mondattani) összefoglaló fejezet, a jellemző jegyek alapos summázata.

4. Az egymásra épülő s egymást jól kiegészítő kötetek szerkesztője és szerzői a nyelvtörténetnek, illetőleg a nyelvjárástörténetnek fontos szeletét dolgozták fel mind időben, mind területi szempontból. Az északkelet-magyarországi magyar nyelvű iratanyag (amelyben Beregből 17, Máramarosból 8, Szatmárból és a korábban önálló területként létező Kővárvidékről összesen 24-et mutat be a 2003-as kötet, az elemzésben ezek közül 10-et dolgoz fel a szerző, valamint Ugocsából 7 levél) bemutatása és nyelvi feldolgozása hézagot tölt be a fehér foltokkal, törésekkel tarkított nyelvi-nyelvtörténeti kutatások palettáján. Az itt bemutatott munkák anyagából a nyelv- és a nyelvjárástörténeten kívül a névtan és a nyelvöldrajz művelői, de még a történelemmel és a levéltári iratokkal egyéb összefüggésben foglalkozó kutatók is hasznos adatokat meríthetnek.

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ